

Milan Šimunović

PROŠLOST, SADAŠNJOST I BUDUĆNOST PASTORALA OBITELJI U RIJEČKOM PODNEBLJU

Uvjetovanosti i specifičnosti od pedesetih do devedesetih
godina prošloga stoljeća

Prof. dr. Milan Šimunović, Teologija u Rijeci
UDK: 253 + 257]-058.8 : [260.2+262.1+271]"1950-
1990"(497.53 RIJEKA)(091)
Izvorni znanstveni rad

Riječke su obitelji u burnoj povijesti na ovim prostorima bile izložene brojnim političkim i kulturalnim promjenama koje su bitno ugrožavale njihov kršćanski identitet. Analizirajući povijesne i kulturološke uvjetovanosti, čemu u vremenu poslije Drugog svjetskog rata pripada svakako i naglašena heterogenost u sastavu stanovništva, pomanjkanje vlastitoga klera i jače pastoralne tradicije u prošlosti, može se zaključiti da je Crkva u Rijeci, na poseban način sedamdesetih i osamdesetih godina prošloga stoljeća, činila značajne napore u pastoralu obitelji odnosno u promoviranju istine o obitelji, koja je došla do izražaja na Drugom vatikanskom koncilu, a time i u pravcu 'spašavanja obitelji'. Na temelju ove analize može se zaključiti da budućnost pastoralna obitelji zacijelo ovisi i o vrjednovanju tih negdašnjih pokoncilskih iskustava kooperativnog odnosno sinodalnog promišljanja svećenika, redovnika, redovnica i laika u traženju sve primjerenijih pastoralnih modela koji idu u prilog pomaganju obitelji u njezinoj ulozi u Crkvi i društvu.

Ključne riječi: pastoral obitelji, pastoralni modeli, obiteljske vrjednote, komunizam, Visoka bogoslovska škola.

* * *

Uvod

Činjenica je da se povijest riječke obitelji, izložene vjetrometini brojnih i burnih političkih i kulturalnih promjena, teško može usporediti s obiteljima u ostalim krajevima Hrvatske. Naime, može

se ustvrditi kako su razne uvjetovanosti u prošlosti riječke obitelji toliko jake da su one skoro iz temelja promijenile njezinu fizionomiju i uvelike determinirale njezinu budućnost, sve do današnjih dana. Nema sumnje da bi bilo nužno to pokazati na temelju socioloških istraživanja, što će svakako netko u budućnosti trebati učiniti. Međutim, već se na temelju određenih pokazatelja, odnosno osnovnog poznavanja prilika, posebno onih poslije Drugoga svjetskoga rata, mogu dati određene procjene i izvesti zaključci u vidu primjerenijeg pastoralnog djelovanja u korist obitelji, što se i čini ovim radom koji se usredotočuje na razdoblje do 2000. godine. Ovdje valja istaknuti neke ugroženosti i uvjetovanosti unatrag pedeset godina koje i danas, makar u umanjenom i drukčijem obliku, prate hrvatski narod, a kojih on trajno mora biti svjestan i iznalaziti načine hrabrog suočavanja i, kršćanski govoreći, preispitivanja svoje prošlosti, nadilaženja negativnih iskustava te traženja načina kvalitetnijeg života u svjedočenju istinskog kršćanstva, najviše kvalitetnim obiteljskim životom.

I. Poslijeratno i pretkoncilsko razdoblje teškog snalaženja

1. Komešanje tradicija i mentaliteta

Ostavljajući povjesničarima pitanje sustavnije prosudbe, ovdje je dosta istaknuti da je velika fluktuacija stanovništva, uvjetovana iseljavanjem/useljavanjem brojnih obitelji poslije Drugog svjetskog rata, skoro u cjelini izmijenila sliku riječke obitelji. Rijeka se suočila s odlaskom velikog broja obitelji, 'esula' ili, kako neki misle da je opravdanije reći, 'optanata'. Neposredno poslije rata, a osobito kasnijih godina, s jedne strane postoji preostalo domicilno tzv. fiumansko stanovništvo, a s druge strane useljenici iz neposredne okolice, najviše s Kastavštine te s obližnjih kvarnerskih otoka, Istre, Like, Dalmacije, Slavonije pa čak i Bosne, koji su dolazili u potražnji za poslom u Rijeci kao industrijskom gradu i tako zauzimali prazne stanove. Dakako, očito nije prošlo bez planskog naseljavanja stanovništva iz unutrašnjosti, posebno srpskog i muslimanskog.

Povjesničari i sociolozi s opravdanjem govore o Hrvatima i katolicima kao 'ljudima s granice', smještenim na raskrižju velikih

kultura, najvećim dijelom obilježenih katolicizmom, pravoslavljem, protestantizmom i islamom, što je u nekim sredinama uključivalo i tešku borbu za opstanak naroda i vjere. Nije čudo što su u svijesti naroda nužno prisutne oporba i nepovjerenje pa i sukobi kako bi se sačuvao nacionalni identitet. Premda su preostali Talijani, istina manje brojni, odnosno 'Fiumani' koji su bili uglavnom 'potalijančeni' Hrvati, bili katoličke vjere i tradicije, ipak je suživot s hrvatskim stanovništvom bio obilježen ekskluzivizmom, posebice onda kada su, makar potihom, 'Fiumani' nastavili Rijeku smatrati 'talijanskom'. Tako je nastajala 'mješavina' tradicija, što je dijelom dovelo i do 'latentnog sudara'. Domaće je stanovništvo, osobito ono iz zaleđa Rijeke, živjelo 's odstojanjem' u odnosu na doseljene. Ustalila se, sve do današnjih dana, negdje i jako naglašena opasnost određene nesnošljivosti.

Nema sumnje da su susjedstvo, a negdje i velika izmiješanost, uvjetovali razvodnjavanje a negdje i rastakanje katoličkog identiteta. Premda se ponekad ta uvjetovanost prenaglašava, ipak treba reći da se o njoj ozbiljno mora voditi računa. Razlike između dviju tradicija i mentaliteta, hrvatskog i srpskog, uz svu blizinu i sličnosti (slavensko podrijetlo, kršćanska vjera i dr.) te potom muslimanskog, ipak su tolike da ih je na momente bilo teško prevladati, a da se ne dogodi gubitak vlastitog katoličkog identiteta.

2. Crkva suočena s antiklerikalizmom te marksističkim odnosno komunističkim ateizmom

Kada je riječ o riječkom podneblju valja reći da se život, nakon ratne pustoši i što se tiče ljudstva, odvijao u situaciji obilježenoj brojnim ideologijama, posebno nacizma i fašizma, a potom dugogodišnjeg komunizma, uz stari liberalizam i antiklerikalizam Supilova tipa, prenošen riječkim Novim listom. Na djelu su bile naglašene predrasude prema Crkvi, prikazivanoj od komunističkoga režima često kao suradnicom bivšega (fašističkog) režima, što je našlo plodno uporište u zaleđu Rijeke, u Kastavštini, bakarskom zaleđu i Kiriji (crikvenički i vinodolski kraj). To je utjecalo na nestajanje ili barem marginaliziranje kršćanskih stavova, što je tek manje uspijevano zau-

stavljati priljev stanovništva s Grobinštine koji je daleko više katolički osjećao. Očito su na rastakanje kršćanskog identiteta utjecali i brojni mješoviti brakovi (s pravoslavnima i muslimanima), osobito vojnih, 'milicijskih', prosvjetnih i drugih lica.

Može se reći da se Crkva neposredno nakon Drugog svjetskog rata morala brinuti o osnovnom funkcioniranju. Ispovijedanje vjere bilo je u drugom planu ili napušteno, posebice kod onih koji su više ili manje prihvatili komunističku ideologiju. Zbrinjavanje župa išlo je jako teško, tim više što je više svećenika optiralo za Italiju. U isto vrijeme Rijeka nije bila crkveno, a time i pastoralno i organizacijski, sustavno 'pokrivena', jer je mijenjala crkvene gospodare, bila je praktički administrirana, najviše s Krka a potom iz Senja, da bi tek 1969. dobila svoga rezidencijalnog biskupa.

Mnogi su se doseljenici počeli 'gubiti u gradu', i iz razloga jer se trebalo snaći u situaciji gdje je 'vjerovati' bilo jako problematično, ako ne i opasno. Tako se dogodilo da su se upravo mnogi negdašnji dobri katolici i katoličke otočke obitelji praktički 'utopili' u tom gradskom vrtlogu. Riječke obitelji, kao i cijeli hrvatski katolički narod, susrele su se i s izuzetno opasnom komunističkom ideologijom koja ga je temeljito ugrozila u njegovu nacionalnom i vjerskom biću i uopće u ljudskosti. Nije moglo ne doći do sukoba i drugih životnih nevolja, posebno 'pitanja savjesti', kao i svugdje u svijetu gdje se on pojavio, jer katolička vjera i komunistička 'sakralna' ideologija pretendiraju na cijeloga čovjeka. Otud onda oštra isključivost, potpuna oprječnost i krajnja nepodnošljivost.

Današnje generacije ne mogu lako razumjeti poslijeratno razdoblje odnosno probleme s kojima se susretao čovjek u Hrvatskoj. Mnogo je toga ugrožavalo njegov rast i napredak, kao čovjeka 'zemlje i neba', kao sina svoga naroda i naroda Božjega, njegov put 'iz ropstva u slobodu'. Što se tiče Crkve i njezine borbe za čovjeka i njegov cjeloviti razvoj, teološki rečeno za spasenje, ona je odgovorila na izazove komunizma najprije 'zbijanjem redova'. Sudar s komunizmom, kao i sa srpsko-pravoslavnim hegemonizmom, na neki je način i učvršćivao identitet vjernika katolika, koji su postajali otporniji i stabilniji u svojem religioznom uvjerenju. Jer hrvatskom

narodu, otvorenom drugima po svom katolicitetu i svojoj pripadnosti Europi, ipak su strane unitarističke i hegemonističke ideje. Dok je postajao sve svjesniji potrebe multietničkog, interkulturalnog i interkonfesionalnog aspekta suvremene civilizacije, u isto se vrijeme strašio da ne bude onemogućen živjeti svoju nacionalnu samobitnost i katoličko opredjeljenje.

Razumljivo je da je u tom procesu pomogao i određeni konzervativizam, oličan u katoličkom tradicionalizmu, koji se uglavnom očitovao u pučkim pobožnostima i na momente u određenoj bojovnoj duhovnosti, obilježenoj često 'u znaku protiv'. Trebalo se uvijek boriti 'protiv nekoga', protiv raznih utjecaja (srpskog hegemonizma, komunizma, pogubnih utjecaja sekularizacije koja je prodirala sa zapada i dr.). Štoviše, mnogi su kršćani svoju vjeru iskazivali i kao sredstvo određenog političkog prosvjeda protiv represivnog komunističkog sustava. Katolička je crkva i u tim prilikama, posebice sedamdesetih godina prošloga stoljeća, poticala na dijalog, što se iskazalo na tribinama i raspravama s marksistima, počevši od izdavaštva, literature, tiska i dr. Ona je tražila određeni 'modus vivendi i operandi', ne mireći se pritom zatvaranjem 'u okvire', u sakristije.

3. Težak put prevladavanja neadekvatnih pastoralnih modela

U specifičnoj situaciji religioznost odnosno kršćanska praksa i pastoral koji je bio u njezinoj službi nije se ovdje, kao u sjevernim a pogotovo ruralnim krajevima, mogao oslanjati na 'nacionalno'. Nacionalni se identitet, u našem slučaju hrvatski, uglavnom katolički obilježen, teško mogao pokazivati u 'šarolikoj sredini', s naglašenom komunističkom indoktrinacijom.

S druge strane, ovisno o tome koja je grupacija vjernika i svećenika, a time i mentaliteta, uglavnom u središtu grada iz creskog i krčkog kraja, prevladavala takav je bio i pastoral, uglavnom više ili manje servisni odnosno devocionalni koji se temeljio na čvrstim i naglašenim dihotomijskim stavovima ondašnjega shvaćanja katoličkoga morala. U takvom gledanju brak-obitelj-bračna pitanja u svjetlu novih dostignuća te osobito cjelovito i autentično vrjednovanje

seksualnosti nije još nalazilo mjesta u pastoralnom djelovanju, što-više neke su teme predstavljale određeni 'tabu'. To je uvelike ovisilo o svećenicima, ovisno o tome koju je tko i gdje teologiju završio, odnosno koliko je nastojao odgovoriti zahtjevima sve zahtjevnije gradske pastve, koja se donedavna, a negdje i danas, obavljala često prema istim klišejima kao na jednom otoku, odnosno u ličkom ili bosanskom selu.

Dakako da je na kvalitetu pastve uvelike porazno utjecala činjenica nasilnog zatvaranja Visoke bogoslovne škole, čime se dokinula i mogućnost njezina utjecaja na profiliranje riječke pastve. Još se nije dovoljno obradilo upravo to pitanje, to jest posljedice odsutnosti jednoga takvog teološkog učilišta u razdoblju od 1955. do 1966., kada je trebalo pripremati put za prihvat 'aggiornamenta' Drugog vatikanskog koncila šezdesetih godina.

Kao i drugdje u Hrvatskoj, Crkva se u Rijeci suočila sa zadatkom prevladavanja nekih pastoralnih modela koji više nisu mogli biti uporišna točka pastorala, poglavito ne obiteljskog.¹ Komunistički je sustav, ali i nadiranje novih i neoliberalnih ideja, pogodio održavanju modela 'obrambene zajednice', prema kojem se Crkva uglavnom zatvarala i nastojala očuvati ono što je imala unutar svojih 'zidina'. Nije teško uočiti problematičnost pastorala obitelji usredotočivanoga više-manje na model tzv. 'pobožnog naroda', dok su oni distancirani ostajali gotovo sasvim po strani. Upravo je tih bilo najviše u gradu Rijeci i okolici, posebno ateiziranoj Kastavštini. Taj je model pogodio i drugom modelu, to jest 'župi kao servisnoj stanici', u kojoj župljani od župnika očekuju određene usluge za zadovoljavanje svojih vjerskih potreba. Takav je model najviše i mogao preživjeti jer ga je ondašnji sustav tolerirao, štoviše to mu je odgovaralo. Crkva nije izlazila 'iz okvira' i nije se bavila distanciranim kršćanima, a pogotovo nekim društveno relevantnim pitanjima. Dijelom, makar ne kao u Sjevernoj Hrvatskoj i Dalmaciji, provlačio se i model tzv. 'narodnocrkvene zajednice' koji se temeljio na tradiciji i nacionalnom identitetu, na automatizmu pri postajanju kršćaninom, to jest po rođenju u konkretnoj katoličkoj obitelji ili sredini (Hrvat = katolik).

1 Usp. J. BALOBAN, *Pastoralni izazovi Crkve u Hrvata*, KS, Zagreb, 1992., str. 73.

U svim je navedenim i drugim modelima kler bio u povlaštenom položaju, čuvar jedinstva, s autoritativnim stilom vođenja pastve, bez misionarskog zamaha i, svakako, u 'sukobu sa svijetom'. Tome je pomogla liturgijska duhovnost: spasi duši svoju, 'preziranje zemaljskog' da bi se moglo ljubiti nebesko, želja da se 'okusiti' slast božanskog za što je potreban bijeg od ovoga svijeta, što je bilo prisutno u određenim crkvenim pjesmama. Nema sumnje da su se ti modeli i mentaliteti provlačili i u stavovima pojedinih pastoralnih djelatnika, kako preostalih u Rijeci nakon Drugog svjetskog rata tako i novodošlih iz drugih krajeva, kao uostalom i u drugim krajevima.²

Uz manji broj župa i svećenika situaciju su, što se tiče rada s obiteljima, velikim dijelom 'spašavale' i redovničke zajednice, osobito franjevci na Trsatu s većim (hodočasničkim) okupljanjima, dominikanci s naglaskom na katoličkim intelektualcima, kapucini na Žabici i salezijanci na Banderovu koji su se više zalagali u odgoju mladeži, potom poslije isusovci na Zametu, franjevci na Krnjevu i trećoredci na Pehlinu. Dakako, veliku ulogu u svojevrsnom spašavanju obitelji odigrale su i ženske redovničke zajednice: Sestre sv. Križa na Sušaku, Sestre Srca Isusova i Sestre milosrdnice. No, Rijeka se ubrzo širila a da to biskupijska uprava u isto vrijeme nije uspjela pratiti, prvo - nije joj se omogućavalo graditi crkvene objekte i formirati pastoralne centre, a drugo - možda se nije snašla u tom 'probijanju',³ s pastoralom 'malih koraka', barem sedamdesetih godina kada se komunistički sustav počeo barem dijelom 'otvarati' i kada je došlo do dijaloških pomaka. Biskupijska je središnjica više mislila na unutrašnjost i što se tiče gradnje ili popravaka crkvenih objekata.⁴

2 Činjenica je da su to često bili službeni crkveni stavovi, o čemu je posebno zanimljivo pastirsko pismo ljubljanskog biskupa Antona Bonaventure "Zaručnicima i zaručnicama: Pouke za čestit i srećan brak" koju hvali list Biskupije krčke (1913), uz napomenu "da je uzvitlala prašinu u krugu liberalaca i bila im je kao scandalum pharisaicum; ali strukovnjaci ju nazivlju zlatnom knjigom i uspješnim lijekom za očuvanje djevičanske čistoće i bračne nevinosti".

3 U Rijeci se nije dogodilo 'ubacivanje' u nova naselja kao npr. u Zagrebu, posebno Novom Zagrebu, zaslugom već nadbiskupa Stepinca, a potom Šepera i Kuharića. Nije se shvatilo da nije najbitnije imati veliku crkvenu građevinu već je potrebno početi s okupljanjem u manjim prostorima (stanovima) i 'iznutra' djelovati u tim velikim gradskim četvrtima.

4 Činjenica je da je do 1969. Rijeka bila crkveno upravljana s Krka, a potom iz Senja, čiji je biskup (mons. dr. Viktor Burić) dolazio u Rijeku samo prigodice. Nije postojala posebna vizija pastoralala

S druge strane, patrijarhalni pristup u pastoralu od strane svećenika koji su nadolazili u grad (bilo dijecezanskih bilo redovničkih), nije mogao jamčiti neke nužne iskorake u pastoralu obitelji, za koji nije niti postojao neki poseban plan, kao uostalom ni za druge vidove pastorala. Pastoral mase, na koju se još uvijek računalo kao na otočkim i u sjevernim krajevima Hrvatske, očito nije mogao pogodovati 'pastoralu osoba i manjih skupina' u svijetu naglih promjena. Patrijarhalni i često 'seoski' pristup pastoralu, koji se očitovao više u vladanju nego služenju, nije odgovarao riječkom čovjeku, pogotovo ne tzv. 'domaćemu', povijesno izloženom raznim gospodarima i jako osjetljivom na 'vladanje'. S druge strane dugi niz godina, u stavovima nekih pastoralaca još i danas, postojala je sklonost paušalnoj procjeni Rijeke kao 'jugoslavenskog, komunističkog i raskršćanjenog rezervata' i pastoralnom 'kukanju' da nema katoličkih obitelji i dr., što ipak ne odgovara istini. Naime, postojao je respektabilan broj tzv. domaćih i doseljenih obitelji koje su bile jak oslonac za novi pastoral.⁵

Pritom valja istaknuti i opasnost od tzv. pastoralne shizofrenije, da se poslužimo riječima njemačkog stručnjaka, kada se radi o pastoralu obitelji u to doba, a to negdje postoji i danas.⁶ Naime, radilo se o pastvi koja je pogodovala podjeli obitelji prema načelu staleža (muževi, žene, djeca, čak i muška i ženska mladež), dakako sa snažnim dualističkim i moralizatorskim primjesama u govoru i ponašanju. Cjelovita obitelj kao takva kao da nije bila prisutna u svijesti župnog pastorala. Odraz takvoga stanja jest i pastoral usredotočen na tzv. odvojeni pastoral, uglavnom samo za djecu, a za roditelje odnosno obitelj uglavnom oko slavlja prve pričesti ili krizme, i to samo u vidu rješavanja tehničkih pitanja oko samog slavlja.

velikoga grada ni kada je biskup Burić dobio pomoćnoga biskupa u osobi mons. Josipa Pavlišića koji je sve sile uložio u obnovu Like i Korduna te ogulinskoga kraja. Takav je stav dobrim dijelom prevladavao i nakon osnivanja Riječko-senjske nadbiskupije (1969.).

5 Činjenica je da se 1969. kada je organiziran Ministrantski kongres za Riječku i Senjsko-modrušku biskupiju (koji je okupio preko 700 ministranata - organizatori M. Šimunović i D. Popović) javilo preko 200 obitelji da u svoje stanove prime ministrante iz svih krajeva. Štoviše, preko pedesetak obitelji sa žaljenjem je otišlo iz biskupijskoga dvorišta jer više nije bilo ministranta koje bi preuzeli u svoje domove.

6 Usp. N. GREINACHER, *Crkvene strukture pred sutrašnjicom*, KS, Zagreb, 1970., str. 66.

II. Zaokreti u pastoralu obitelji poslije Drugog vatikanskog koncila

1. Konsolidacija crkvenog ustrojstva

Drugi vatikanski koncil bio je svojevrsna ‘šok terapija’ za klasični rezidencijalni i centripetalni pastoral. Može se zamijetiti da je na djelu postojala znatna *sporost u pomaku od Crkve/župe kao institucije prema Crkvi/župi zajednici i zajedništvu*, od naglašenog hijerarhijskog vođenja prema koncilskom načelu služenja u jednakosti dostojanstva i različitosti službi. To je išlo jako teško, što su pokazala i bolna događanja oko “Synaxisa” sedamdesetih godina, kada su se obrazovaniji laici počeli okupljati pri dominikanskom samostanu i crkvi, s ciljem da snažnije zažive koncilske ideje i da se drugačije vrjednuje angažman vjernika laika u Crkvi i društvu, što nažalost ni neki vodeći ljudi u Crkvi nisu prepoznali pa su se tih pokušaja prebrzo prestrašili i nastojali ih ne samo usporiti već i prekinuti, bojeći se zacijelo i društveno-političkih reperkusija. Nema sumnje da je to pogodovalo nezadovoljstvu pa čak i razočaranju dobrog dijela laika u odnosu na crkveno vodstvo.

Zahvaljujući crkvenoj konsolidaciji koja se dogodila osnivanjem Riječko-senjske nadbiskupije (1969.) te dijelu koncilski orijentiranih svećenika,⁷ pojačanog onima koji su dolazili sa studija iz Rima, posebno u razdoblju od 1970. do 1980., ipak nije prevladao strah od novoga i koncilskoga. Oni su pokrenuli ‘neke poluge’ za prihvatanje Koncila, počevši od novog načina djelovanja biskupijskog prezbiterijskog vijeća,⁸ a potom i župnih pastoralnih vijeća, barem u nekim sredinama. Što se tiče pastoralara obitelji, posebni su se pomaci počeli događati sedamdesetih godina, kada je krenula inicijativa

7 Dr. Ljubomir Kučan, dr. Ivan Ilijić, dr. Marijan Jurčević, dr. Mile Bogović, dr. Anton Benven, dr. Ante Kresina, dr. Emanuel Hoško, dr. Josip Manjgotić, lic. Josip Šimac, dr. Milan Šimunović, dr. Milan Bogović, dr. Franjo Jurčević i dr.

8 Rijetko je gdje u Hrvatskoj, već sedamdesetih godina, zaživjela koncilska ideja kolegijaliteta i komunije, uz načelo suodgovornosti u vodstvu Crkve, kao u Rijeci. Zahvaljujući dijelu klera, dijecezanskoga i redovničkoga (Sučić, Hoško, Kučan, M. Jurčević, Mile Bogović, Liković i dr.) prezbiterijsko je vijeće tako postavljeno da je zbilja bio pravi biskupov senat. Postojao je čak poslovnii odbor na čijem je čelu bio svećenik koji je predvodio sjednice istoga vijeća, s otvorenom raspravom i stvaranjem adekvatnih zaključaka posebno i za obiteljski pastoral. To valja zahvaliti također i otvorenosti i fleksibilnosti tadanjega nadbiskupa Viktora Burića.

pripravnih tečajeva za brak. Skupina zauzetijih župnika, zajedno s profesorima s Visoke bogoslovne škole, na inicijativu profesora dr. Marijana Valkovića, inače specijalista moralne teologije, uočila je potrebu specijaliziranog načina pristupa pastoralnom radu s odraslom omladinom i zaručnicima, koristeći se dostignućima drugih zemalja. Nadbiskup mons. dr. Viktor Burić povjerava organizaciju tečajeva za brak dr. Marijanu Valkoviću.⁹ Na tečaju je sudjelovala ekipa stručnjaka koji su pod raznim vidovima govorili o važnosti autentične ljubavi, braku i obitelji. Nastupali su i bračni parovi, najprije iz Zagreba, koji su iznosili iskustva iz vlastitog bračnog života. Zanimljivo je da se već u početcima uključivalo oko stotinjak sudionika.¹⁰ Svećenstvo podržava tu inicijativu, što je posebno došlo do izražaja na Teološko-pastoralnom tečaju u srpnju 1971. Važnost predbračnih tečajeva isticali su i sami bračni parovi, kao što se dogodilo na susretu u povodu marijanskog slavlja metropolije (12. rujna 1971.). Naglašava se da je nužan sustavniji rad s obiteljima jer je u pitanju ne samo sudbina vjere i Crkve u našem narodu nego i sam narodni opstanak. Posebno je važno istaknuti da se među laicima profilira ideja o tješnjoj suradnji sa svećenicima kako bi se pojačao apostolat obitelji, na što je ukazivao Drugi vatikanski sabor.¹¹ U isto vrijeme pojedini biskupi, posebno krčki mons. dr. Karmelo Zazinović, u svojim okružnicama preporučuju nov pristup radu s obiteljima.

9 Usp. *Pripravni tečaj za brak*, u: Službeni vjesnik Riječko-senjske nadbiskupije, 1970(4), str. 107-108. Za početak su predviđena dva ciklusa godišnje, svaki od 8-10 predavanja (jesen i proljeće). Predviđeni sudionici: zaručnici, odrasla omladina (od 18 godina dalje) i mladi bračni parovi.

10 Prve teme: Obiteljski apostolat i kršćanski pogled na brak, O ljubavi, Plodnost braka - brak i radanje, Psihološki problemi braka i kriminalitet maloljetnika, Medicinski problemi braka, reguliranje poroda pomoću termo-metode, Pravni temelji braka u kršćanskoj zajednici, Obitelj-rodovina-okolina, Otajstveno značenje kršćanskog braka. Prvih se godina pokazalo da su sudionici bili iznimno zadovoljni, što su pokazale i ankete, usp. "*Ljubav i brak*", u: Službeni vjesnik Riječko-senjske nadbiskupije, 1971(1), str. 22-23.

11 Usp. *Pripravni tečaj za brak i apostolat obitelji*, u: Službeni vjesnik Riječko-senjske nadbiskupije, 1971(5) str. 118-119.

2. Iznimno plodna suradnja prezbitarija i Visoke bogoslovne škole

Da je zaživio sustavan rad s obiteljima, utemeljen na koncilskim smjernicama, valja zahvaliti posebnoj suradnji nekih relevantnih institucija i skupina čimbenika, posebice prezbiterskog vijeća i Visoke bogoslovne škole. Sedamdesete i osamdesete godine prošloga stoljeća mogu se nazvati 'zlatnim dobom' te suradnje.¹² Većina tadanjeg pastoralnog klera trebala je Teologiju kao ustanovu i kao znanstveno i stručno promišljanje iz vjere, uzevši u obzir i činjenicu da je veći dio profesora i pastoralno djelovao također i u svojstvu župnika. Dakako, posebno se u tome zalagao spomenuti Marijan Valković, najprije rektor Bogoslovnog sjemeništa, a potom Visoke bogoslovne škole. Prekretnica u apostolatu obitelji bilo je njegovo izlaganje na Prezbiterskom vijeću (11. IV. 1972.). Naglasak se stavlja na velike promjene u svijetu koje se najviše odražavaju na brak i obitelj (nagli porast pučanstva, industrijalizacija s napetošću u proizvodnom sustavu, povećanje potrošnje, urbanizacija, društvena pokretljivost, uključivanje žene u rad izvan kuće, pitanje slobodnog vremena). Pokazuju se i pozitivni rezultati: personalističko poimanje bračne ljubavi, obitelj kao 'zajednica života i ljubavi', brak i obitelj kao odgojni faktor. Pastoralisti upozoravaju da se opća os crkvenog pastoralna treba pomaknuti prema pastoralu odraslih osoba, gdje bračni drugovi i obitelj zauzimaju središnje mjesto, a to znači da oni postaju suradnici kao nosioci pastoralnih briga i napora Crkve.

Drugi vatikanski koncil, otklonom od negativističkih gledanja na čovjeka a posebice na brak i obitelj, pruža nove perspektive i elemente za cjelovitije obrađivanje kršćanske obiteljske stvarnosti.¹³ U navješćivanju vjere "valja ugraditi osobito temeljne vrjednote kršćanske obiteljske antropologije: tjelesnost, spolnost, plodnost, lju-

12 Bit će zanimljivo istražiti zapisnike sa sastanaka koji su prethodili sjednicama Prezbiterskog vijeća iz kojih bi se moglo zaključiti koji je visok stupanj povjerenja, suradnje i suodgovornosti vladao na razini svećenici-redovnici-biskup ordinarij, odnosno kako su se dogovorno donosile pojedine važne pastoralne odluke. U tom može najviše pomoći jedan od glavnih aktera tih zbivanja mons. Mijo Liković, sada župnik u miru u Kraljevici.

13 Koncilske postavke o pozitivnom gledanju na čovjeka, stvorena "na sliku Božju" te o promicanju dostojanstva braka i obitelji postaju uporišna točka za suvremeni obiteljski pastoral, usp. *Gaudium et spes*, str. 47-52.

bav, uzdržljivost, djevičanstvo, a napose supružništvo, roditeljstvo, rodbinstvo, susjedstvo itd., kao i teologiju ovozemnih vrijednota, za što Sveto pismo obaju zavjeta i crkvena predaja pružaju dosad nedovoljno iskorištena bogatstva.”¹⁴ Potrebno je naglasiti da su tečajevi pripreme za brak jedna od rijetkih pastoralnih inicijativa koje su ne samo opstale, premda s manjim prekidom, već su se sve više razvijale od sedamdesetih godina do danas.¹⁵

Od posebnoga je značenja zaokret u shvaćanju uloge obitelji u samom pastoralu. Ona, naime, nije samo objekt nego i subjekt u planiranju i izvođenju pastoralnog djelovanja. Zanimljivo je da je u Rijeci to došlo do izražaja već sedamdesetih godina, što danas postaje glavna tema svih rasprava o obiteljskom pastoralu i na europskoj razini. Isto tako riječka ekipa aktualizira problem stručnog promišljanja o obiteljskoj problematici na razini posebnog obiteljskog instituta, što predlaže Biskupskoj konferenciji na razmatranje, kao i uspostavu pri istoj posebne obiteljske referade za obiteljsku problematiku.¹⁶ Poseban doprinos pastoralu braka i obitelji dali su i teološko-pastoralni tečajevi koje je organizirala Visoka bogoslovna škola. Biskupi metropolije propisuju da su svi svećenici dužni sudjelovati, posebice oni ređeni unatrag deset godina, najviše u razdoblju od 1970. do 1975.¹⁷ Poslije tečaja od 11. do 13. rujna 1972. donosi

¹⁴ Isto, str. 1.

¹⁵ Dr. Marijan Valković 1974. prelazi na Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu i događa se zastoj u Tečaju pripreme za brak. Vlč. Antun Zec, župnik u župi sv. Obitelji na Pečina, nastoji poduzeti neke inicijative u korist obitelji (weekend) u suradnji s isusovcima iz Zagreba. Valja reći da je on bio jedan od istaknutijih djelatnika na području obiteljskog pastoralala. Dolaskom sa specijalizacije iz Rima dr. Milan Šimunović pokušava organizirati nastavak Tečaja pripreme za brak. Godine 1979. pokreće Pastoralni institut pri VBŠ kada se oformljuje Inicijativno-savjetodavna komisija: Milan Šimunović, Milan Bogović, Josip Šimac, Josip Manjgotić (ujedno neko vrijeme i delegat nadbiskupije pri Vijeću BK za obitelj), Srećko Badurina, Dinko Popović, Ante Zec, o. Stanko Dodig i p. Ante Vukoja DI, župnik u župi Srca Isusova na Zametu, inače veoma zauzet pastoralni djelatnik u svim pothvatima) i u okviru iste Izvršni odbor za Tečaj o braku: Milan Šimunović (biskupski vikar za pastoral, Ante Zec, o. Stanko Dodig, Marijan Rodić). M. Šimunović pokreće Bilten za pastoralnu komunikaciju u kojem se posebna pozornost posvećuje odgojnoj/katehetskoj ulozi obitelji. U posljednje vrijeme zadatak tečajeve o braku organizira poseban Ured za obitelj Riječke nadbiskupije. Zanimljivo je istaknuti činjenicu da je od 1990. do 2000. godine tečaj prošlo 1747 parova. Broj prisutnih stalno je rastao. Šteta je što nisu bilježeni detaljniji podatci o obiteljskom pastoralu, pa ni o tečaju o braku.

¹⁶ Isto, str. 6.

¹⁷ Na Teološko-pastoralnom tečaju, prvom po uspostavi Riječke metropolije, dr. Antun Tamarut govori o “Obitelji i katehezi”. Tematika prvoga dana tečaja od 5. do 7. srpnja 1971. bila je posvećena obiteljskom apostolatu. Posebno je važan tečaj održan od 11. do 13. rujna 1972. posvećen temi

se više rezolucija o obiteljskom pastoralu. Temeljem ovih stavova profilira se sustavni rad s obiteljima, koji se temelji na više rezolucija: Teološko tretiranje obitelji, Obitelj u župi, Priprava za brak, Problemi u vezi s dušobrižništvom iseljenika, Diskusija liječnika i svećenika o problemima braka i obitelji.¹⁸ U Rijeci se osniva posebno Vijeće za pastoral obitelji.¹⁹ Važno je naglasiti da se događa cjelovito teološko i antropološko tretiranje obitelji, a to znači i prevladavanje užeg sakramentalnog i pretežno pravnog vrjednovanja ženidbe. Ide se prema izgradnji integralnoga kršćanskog poimanja braka i obitelji, koje će u jedno objediniti poglavite vidike na brak i obitelj, s općeg antropološkog, biblijskog, dogmatskog, moralnog, pravnog itd. stajališta.²⁰

Valja reći da se rasprava o pastoralu obitelji ne zadržava samo na teoretskoj razini u krugu profesora i manje skupine svećenika. Ona se 'seli na teren' i u tom se smislu pokreću međudekanatske konferencije. Poseban se naglasak stavlja na ulogu obitelji u katehetskom djelu Crkve, s naglaskom na obogaćivanju roditeljskih sastanaka. Štoviše, ukazuje se na potrebu posjećivanja roditelja i vjeroučenika u obiteljima, posebice bolesnih, te poticanja roditelja da i oni to čine zajedno s djecom, zatim promicanja župnog Caritasa i uključivanja u njegovu djelatnost roditelja i djece, čime će jedni i drugi bolje osjetiti da imaju neku svoju ulogu u zajednici- Crkvi.²¹ To je rezultiralo formiranjem ekipa koje su se počele više baviti obiteljskim pastoralom, ili barem roditeljima u povodu slavlja sakramenata. Formiraju se ekipe ili odbori svećenika, redovnika i redovnica koji organiziraju

“Priprava za brak i pastoral zaručnika”: Brak i obitelj u Novom zavjetu (Ante Kresina), Obitelj u Crkvi (Anton Benvenin), Razvoj ženidbe kao sakramenta i pravne ustanove (Josip Manjgodić), Uloga obitelji u slavljenju sakramenta kršćanske inicijacije (Antun Tamarut), Sociološka analiza stanja obitelji u Riječkoj metropoliji (Vjekoslav Milovan), Reguliranje poroda, kontracepcija i abortus (Marijan Valković), Ljubav, spolnost i današnja mladež (Milan Šimunović), Tretiranje spolnosti u našem tisku, Ženidba, celibat i afektivna zrelost (Emanuel Hoško), Priprava za brak, Župnička tribina o pastvi obitelji. Od 9. do 11. rujna 1975. održan je tečaj na temu Evangelizacija u svijetu i žena u Crkvi.

18 Može se s pravom reći da su spomenute rezolucije bile toliko utemeljene, na temelju poznavanja situacije i učenja Drugog vatikanskog koncila, da bi i danas mogle biti izvrsno polazište za pastoral obitelji., usp. Službeni vjesnik Riječko-senjske nadbiskupije, 1972(2), Prilog III, str. 1-6.

19 U vijeće su predloženi: dr. Marijan Valković, dr. Emanuel Hoško, o. Krsto Marinov, Jure Petrović, Dinko Popović i Vjekoslav Sučić.

20 Isto, str. 1.

21 Usp. Međudekanatske konferencije u travnju i svibnju 1975. “Obitelj u katehetskom djelovanju Crkve kod nas”, u: Službeni vjesnik Riječko-senjske nadbiskupije, 1975(4), str. 110-111.

susrete roditelja za grad Rijeku s višesatnim nedjeljno-popodnevnim programom.²² Poseban doprinos obiteljskom pastoralu dale su i dvije katehetske ljetne škole, održane u Rijeci sedamdesetih godina, jedna posebno posvećena obiteljskoj tematici odnosno odgoju djece u vjeri.²³ Činjenica da je u Rijeci bilo više stotina svećenika, redovnika i redovnica i tijekom više dana raspravljalo o važnim temama što se tiče kateheze djece i roditelja, uz napomenu da je riječki svećenik bio u najužem vodstvu, očito je morala ostaviti traga u obiteljskom pastoralu.

3. Suočenje s nerazumijevanjima i pomoć crkvenih smjernica s viših razina

Činjenica je da se krajem osamdesetih godina dogodilo svojevrsno kočenje koncilske misli, strah od novoga, dijelom u vrhu, dijelom u bazi. To je usporavalo stvaranje i zaživljavanje jedinstvenog pastoralnog plana za 'pastoral grada' koji bi bio uporišna točka za svakoga tko dođe u ovaj grad.²⁴ Nije pravo zaživjela inicijativa da župnici u drugim dijelovima metropolije i šire pripremaju na vrijeme mlade i obitelji koje su namjeravale doći živjeti u Rijeku. Zanimljivo je da oni koji su dolazili za župnike ili vikare u Rijeku (bilo dije-

22 Suradnja župnika i redovnica bila je na zavidnoj visini (Ante Vukoja, župa Srca Isusova na Zame-tu, Milan Šimunović, župa sv. Mateja u Viškovu (i kao koordinator pastorala u nadbiskupiji), Ante Zec, župa Sv. Obitelji na Pećinama, Dinko Popović, župnik u župi sv. Terezije od Djeteta Isusa, o. Stanko Dodig, župnik (gvardijan) u župi Gospe Lurdske na Žabici, sestre milosrdnice Agneta Tadić Šutra i Blanka Vrdoljak). Tako je jedne nedjelje popodne u kapucinskoj crkvi na Žabici na trosatnom programu bilo preko 300 roditelja.

23 Usp. *Odgoj djece u vjeri u kršćanskoj zajednici*. Zbornik radova IV. katehetske ljetne škole, Rijeka, 2.-11. srpnja 1974., KS, Zagreb, 1974. Suurednik je M. Šimunović, ujedno predsjednik Stalnog odbora Katehetskog vijeća BKJ za organizaciju katehetskih ljetnih škola. Poseban doprinos ovoj i drugim školama dali su također riječki profesori: dr. Anton Benvin, Ante Kresina i dr. Marijan Jurčević.

24 Valja odati priznanje mons. Josipu Pavlišiću, najprije pomoćnom biskupu i koadjutoru a potom dijecezanskom nadbiskupu, za nastojanje da se dio klera školuje na zagrebačkom bogoslovnom fakultetu i u Rimu. Njihov je doprinos provođenju 'novog lica Crkve' bio očit. Međutim, dogodilo se da je, istina manji, dio (starijih ali u nekim pitanjima utjecajnih) svećenika i redovnika, u Rijeci i drugim dijelovima nadbiskupije, sa skepsom prihvaćao nove ideje. Štoviše neki su mislili, i tako uvjeravali Nadbiskupa, da se događa neko 'skretanje ulijevo' pa je počela rasti sumnjičavost prema nekim osobama i pothvatima, što je pogodovalo 'razbijanju redova', podjelama i gubljenju volje za angažman mladih i aktivnih svećenika. To se posebno osjetilo i u uredništvu biskupijskog lista (Bakarska) Zvona. Zato su mnoge inicijative naprosto propadale, kao što je i pokušaj održavanja biskupijske sinode, koja je poseban naglasak trebala staviti upravo na rad s obiteljima.

cezanski bilo redovnici) nisu dobivali nikakve upute za specifičan gradski, a pogotovo ne za obiteljski, pastoral. Štoviše, nekad se oni mijenjaju 'kao na vrpci', bez obzira na pastoralne specifičnosti i potrebe jednoga grada. Očito u te potrebe spada nužnost koncilske prementalizacije i svijest o potrebi ekipnoga rada koji bi vodio računa o novoj situaciji, u čemu su se posebno zalagali neki profesori Visoke bogoslovne škole.²⁵

Osamdesetih godina, pojavom enciklike Ivana Pavla II. "Familiaris consortio"²⁶ dogodio se značajan zaokret u obiteljskom pastoralu na tragu Drugog vatikanskog koncila. Dokument ukazuje na 'sjene' ali i 'svjetla' suvremene obitelji, što uključuje nužnost poznavanja suvremenih prilika i pravo evanđeosko prosuđivanje kako bi se otkrio Božji naum o braku i obitelji. U Hrvatskoj rastu inicijative u tom pravcu, posebno u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji, kao što su Obiteljski institut, zatim Obiteljske škole u organizaciji Filozofsko-teološkog Instituta Družbe Isusove u Zagrebu, bračni vikendi i dr. U Rijeci se prate sva ta događanja, štoviše pojedini svećenici uključeni su u pothvate obiteljskog pastoralara i na nacionalnom planu,²⁷ kao što je i program 'Branimirove godine' (1979.) "Katolička obitelj dnevno moli i nedjeljom slavi euharistiju". Naglasak se više počinje stavljati na odgojnu ulogu obitelji u odnosu na djecu i na sustavnije pothvate u radu s roditeljima povodom slavlja sakramenata kršćanske inicijacije njihove djece, kao i na posliježenidbeni pastoral. U tom smislu posebnu prekretnicu i u dijelu riječkih pastoralaca što se tiče dinamiziranja obiteljskog života i odgojne uloge roditelja predstavlja i dokument biskupske konferencije "Radosno naviještanje evanđelja i odgoj u vjeri", koji potiče sustavan i kvalitetan rad s roditeljima i ostalim odraslima, članovima obitelji što omogućuje da se oni duboko i na stvaralački način susreću s onim temeljnim opće-

25 Dr. Anton Benvin, dr. Srećko Badurina, dr. Marijan Jurčević, dr. Ante Kresina, dr. Emanuel Hoško, dr. Milan Šimunović i dr.

26 IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio*. Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu (22. studenoga 1981.), KS, Zagreb, 1981.

27 Posebno je važna i poslanica biskupa Jugoslavije *Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata* koja stavlja naglasak na važnost prisutnosti Svetog pisma u obitelji, na obitelj kao domaću Crkvu i kolijevku duhovnih zvanja (Biskupska poslanica *Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata*, KS, Zagreb, 1976.).

ljudskim i vjerničkim pitanjima (temama, iskustvima) koja obrađuju njihova djeca na vjeronauku u školi i župnoj katehezi. Na taj će se način stvarati pogodno ozračje za kvalitetnu i uspješnu općeljudsku i vjerničku komunikaciju među svim članovima obitelji. Isto tako pozitivan utjecaj imale su i riječke (pučke) misije, ali na novim osnovama, bilo što se tiče izbjegavanja 'prelijevanja' pobožne mase iz crkve u crkvu bilo tematike, u čemu su opet neki profesori odigrali veliku ulogu. Renomirani riječki profesor dr. Anton Benvin, s posebnim senzibilitetom i za pastoralno-liturgijsku tematiku, i kao urednik "Službe riječi" posvećuje više uvodnih članaka obiteljskoj tematici, a predlošci za homiliju skoro u načelu stavljaju naglasak na dinamiziranje kvalitetnijeg obiteljskog života u svjetlu Božje riječi.

III. Posljedice Domovinskog rata i demokratskih promjena u radu s obiteljima

1. Značajni zastoji u organiziranijem razvijanju obiteljskog pastoralala

Velik lom i zastoj u provođenju nekih smionijih pastoralnih inicijativa u korist obitelji dogodio se devedesetih godina. Velikosrpski hegemonizam, uz pomoć goleme vojne sile pod zaštitnim znakom jugoslavenstva, ne mogavši podnijeti osnovno pravo naroda, posebno hrvatskog, na osamostaljenje, nasrnuo je 90-ih godina na doslovce goloruk hrvatski narod, prisiljen na borbu za biološki opstanak. Očito je ta situacija uvelike blokirala razvoj i napredak ljudi na nacionalnom, vjerskom i uopće duhovnom planu, jer se radilo o elementarnoj obrani života. Crkva je i u toj situaciji bila glavni čimbenik u zalaganju za materijalno i duhovno dobro čovjeka. Rijeka je imala sreću da nije bila izravno pogođena ratnim stradanjima, ali je živo sudjelovala u svim patnjama hrvatskoga naroda. Činjenica je da su mnogi mlađi muževi otišli na lička i druga ratišta, dio njih izgubio je život, a dio ostao živjeti s invaliditetom. Sva su ratna događanja jako uzdrimala riječku obitelj. Važno je istaknuti činjenicu da se pastoral obitelji uglavnom usmjeravao na zbrinjavanje brojnih progn-

ničkih i izbjegličkih obitelji iz okupiranoga dijela Hrvatske, a potom i iz Bosne i Hercegovine, tješeći ih i budeći nadu u pobjedu dobra. Taj karitativni pothvat, uvelike potpomognut donacijama katoličkog i drugog stanovništva iz Europe, nadišao je sva očekivanja. Pokazalo se koliko je riječki čovjek, barem u svom znatnom dijelu, ipak kršćanski odgajan, jer se pomagalo svima, ne samo kršćanima.²⁸

Razumljiv je bio osjećaj velike poniženosti i ugroženosti hrvatskoga čovjeka. Nije tražio ništa tuđega, već svoje i samo pravdu i mir. Prošao je faze oduševljenja i razočaranja. Doživio je oduševljenje, jer je kao najugroženiji u bivšoj Jugoslaviji konačno dočekaio raspad komunističkog sustava i državne tvorevine kao svojevrsne tamnice naroda. Međutim, došlo je i do određenih iznenađenja i razočaranja. Mislilo se da se odmah i bezbolno može uskočiti u slobodu, demokraciju u kojoj vladaju jednakost i pravda. Nije bilo lak zadatak uvjeriti mnoge hrvatske obitelji da je to ipak dugotrajan i složen proces, tim više što su mnogi, osobito oni na vodećim položajima, u velikoj mjeri u navikama i postupcima ostali vezani za komunističko vrijeme. Crkva je upregnula sve sile da barem vjernici shvate temeljnu teološku istinu kako oslobođenje iz ropstva traži mukotran izlazak i kušnje pustinje, na liniji iskustva izraelskog naroda i Kristova pashalnog misterija. Nažalost, mnogi to nisu shvatili čak ni onda kada su relativno 'pristojno' živjeli jer su dobivali i priličnu materijalnu (karitativnu) pomoć. Nema sumnje da se mnoge obitelji u tom previranju nisu snašle, štoviše dijelom su se i izgubile.

Pastoralno nastojanje bilo je dobrim dijelom usmjereno prema posvjescivanju da se stečenu slobodu ne shvati kao *slobodu od nečega* (od komunizma i svega što je on predstavljao na nacionalnom i vjerskom području) već kao *slobodu za nešto*, za nov kvalitetniji život, odnosno da je sloboda zahtjevna. Pad marksizma sam po sebi ne donosi slobodno i zdravo društvo, nove temelje za življenje. Izlazak iz jedne ideologije, koja je nekoć bila svojevrsnim nametnu-

28 Rijeka je velikim dijelom podnijela i teret brige za brojne obitelji iz unutrašnjosti, osobito na oslobođenim područjima nadbiskupije. U okviru Prezbiterskog vijeća formirano je posebno povjerenstvo, na čelu s dr. Milom Bogovićem, koje je provodilo akcije duhovne i materijalne obnove tih krajeva, uz ostalo i 'akciju kumstva' pojedinih župa i obitelji iz svih dijelova metropolije s ugroženim obiteljima u unutrašnjosti. Treba reći da je to bio jedan od važnih vidova obiteljskoga pastorala.

tim 'razlogom življenja', može lako završiti u relativizmu i nihilizmu. Otkupljenost čovjeka (kršćanina) ogledao se posebno u stavu prema oprostjenju i pomirenju. To je bilo jedno od temeljnih pitanja u obiteljskom pastoralu. Polazeći od dužnosti kršćanske borbe za pravdu kršćanska dužnost snošljivosti, pomirenja, milosrđa, opraštanja i ljubavi čak i prema neprijatelju postaje mnogo složenija, ako se ima pred očima koje su nepravde mnogi kršćani doživjeli i patnje prošli. To će ostati jedna od najvećih muka za uspostavu suživota jer krivnja od strane agresora još nije priznata niti nepravda ispravljena. Zadatak je Crkve da djeluje sve snažnije u pravcu praštanja i pomirenja, ali tu treba strpljivosti i vremena.

Najveće rastakanje obitelji dogodilo se uslijed teškoća na gospodarskom polju, u pretvorbi društvenog vlasništva u privatno. Često je uzmanjkala duhovno-etička komponenta tog procesa, tako da se 'neodgovorni socijalistički kolektivizam' s mentalitetom 'morala snalaženja' pretvarao u rafiniranu krađu i bogaćenje na tuđi račun. Dogodilo se da su se čak i deklarirani vjernici bez pravog moralnog osjećaja na polju tržišne utakmice 'preko noći' pretvorili u bogataše na račun velikog sloja osiromašenih, umjesto da pokažu veći interes za opće dobro, za osiguranje radnog mjesta i pravednog privređivanja, s vlasničkim smislom za socijalne potrebe, na liniji formiranja socijalne i dobrotvorne svijesti. Nema sumnje da je to razaralo i riječku obitelj. Postavlja se pitanje koliko se i sama Crkva snašla u toj novoj situaciji, odnosno je li dovoljno prebacila težište svoga djelovanja u pravcu borbe za pravdu, 'dizanja glasa' za slabije i siromašne ili je i dalje prevladavao pobožnosni i sakramentalistički pastoral. Valjalo bi vidjeti koliko je na gubljenje volje nemalog broja obitelji djelovala činjenica kada se poneki svećenik svrstavao uz boljestoljeće obitelji i bogataše, štoviše i vlastodršce, zanemarujući evanđeoske 'udovice i sirote' kao i obitelji s djecom u teškim uvjetima.²⁹ Neimaština i stanje nepravde pospješivali su sve veće razočaranje i zbunjenost nakon što je jačao tzv. 'strukturni grijeh' u

29 Nema sumnje da je na obitelji negativno djelovala i činjenica tzv. prvih redova u crkvama u kojima su se znali naći oni na položaju koji su se znali u određenom momentu interesno 'iskazati' finansijskom potporom Crkvi. U tom se kontekstu postavlja i pitanje skrivenog sponzoriranja nekih crkvenih investicija od strane vlasnika nekih firmi, dok su u isto vrijeme očevi/majke ostajali duže vremena bez mjesečne plaće ili su dobivali 'minimalac'.

kojem je dostojanstvo čovjeka ispod kapitala. U tom se smislu može postaviti i pitanje koliko su teologija i cjelokupno pastoralno djelovanje uspjeli u promatranju grijeha ne samo s njegove antropološke i psihološke strane, kao nešto samo prisutno u subjektu, već i sa sociološke strane, kako bi se očitije razotkrivale lažne istine o čovjeku i društvene laži, koje su se iskazivale u isključivoj pohlepi za dobitkom, žeđi za vlašću i težnjom da se drugima nametne vlastita volja.

Nova situacija stavila je sve odgovornije u Crkvi pred zadatak razrade novih parametara pastve u demokratskoj i *urbaniziranoj* sredini, koja uvelike mijenja psihi čovjeka i stavlja u pitanje njegove stare tradicije. U tim sredinama *proces sekularizacije* daleko brže zahvaća gradskoga čovjeka. U isto vrijeme *proces individualizacije i relativizma* novijega vremena nalazi upravo u gradu najbolje tlo. Sve to pomalo pogoduje *gubljenju čudoredno vrjednovanog mjesta obitelji* u društvu. Društvo se gradi prema liberalističkom konceptu, okrenuto pojedincu i njegovim potrebama, zadovoljenju njegovih aspiracija, prema njegovim slobodama i pravima, individualnom interesu. U središtu je potrošački i hedonistički mentalitet i svjetovna ideologija, neovisna o etičkim vrjednotama, gdje se sve gleda pod vidom materijalnoga uspjeha (novac i tehnika kao glavna poluga razvoja) te često nema smisla za vrijednost prirodne zajednice kao što je obitelj. *Naglašena privatnost* s odstojanjem što karakterizira gradskoga čovjeka nije na pravi način shvaćena od pastoralnoga klera. Zajedništvo među osobama i svaka misao o zajednici bila je u drugom planu. Predratna, ratna i poratna previranja i raslojavanja uvelike su zaustavila određene zamahe i u pravcu obiteljskog pastoralnoga poratnih devedesetih godina.

2. Novi pomaci u pastoralu obitelji

U tim je godinama Crkva u Rijeci, kao i u cijeloj nadbiskupiji, pokušala pastoral obitelji staviti na jače temelje, za što se zalagao nadbiskup mons. dr. Anton Tamarut, posebno u korizmenim poslanicama i pismima na početku pastoralno-vjeronaučne godine. Još se ranije, a posebno ovih godina, uočava, i o tome se sve glasnije

govori i piše, o ulozi cijele župne zajednice u dinamiziranju obiteljskog pastorala, što je poseban zadatak župnog pastoralnog vijeća.³⁰ Šteta je što nisu jače zaživjeli raniji pokušaji sustavnog pastoralnog programa evangelizacije na kojemu se radilo u okviru Prezbiterskog vijeća.³¹ Zbog slabljenja svijesti o potrebi nove i jače suradnje na razini Teologija-pastoralni kler, odlaska još krajem osamdesetih godina pojedinih ljudi poput dr. Srećka Badurine koji kasnije postaje šibenskim biskupom, potom početkom devedesetih dr. Antona Benvina koji odlazi u Rim i potom umire kao i dr. Ante Kresina, gubljenja volje za zajednički ekipni rad kod dijela klera i individualističkih tendencija, smanjuju se i pastoralne inicijative u korist obitelji.

Ured za katehizaciju i školstvo pokreće razne inicijative u okviru okupljanja obitelji, pogotovo u situaciji kada se počeo osjećati određeni otpor prema nastojanjima u pravcu većeg uključivanja djece i roditelja u život župne zajednice. Trebalo je otklanjati predrasude mnogih roditelja koji su smatrali da je važno 'obaviti' sakramente, konkretno prvu pričest i krizmu, bez dodatnih okupljanja na župnoj katehezi. Uslijedili su naponi oko osmišljavanja roditeljskih susreta i produbljiivanja njihove vjere, ne samo u povodu slavlja sakramenata. U isto se vrijeme radi na poboljšanju tečaja o braku i uvođenju nekih inicijativa za izvanredne susrete roditelja. U tom je smislu i pomoć koju je počelo pružati Savjetovništvo za obitelji, osobito one u krizi, pri Caritasu a poslije pri biskupijskom Uredu za obitelj.

Značajnu ulogu, uz samostan dominikanaca, nastavlja, kao i ranije, igrati Svetište Majke Božje na Trsatu, zvano 'Hrvatski Nazaret', gdje franjevci provode okupljanje vjernika laika i kompletnih obitelji. Posebnu pažnju tom vidu rada posvećuje jedan od najzauzetijih evangelizatora o. dr. Emanuel Hoško. Uz ostalo, u listu *Marijin Trsat* objavljuje članke u kojima ohrabruje čitatelje "da stupaju u brak i zatim u njemu žive u duhu Svete nazaretske obitelji... Global-

30 Posebno su važne inicijative tzv. obiteljskih nedjelja koje su još osamdesetih godina funkcionirale u Porečkoj i Pulskoj te Krčkoj biskupiji. Praktički se radi o okupljanju cijelih obitelji na biskupijskoj ili dekanatskoj razini (roditelja i djece) u nedjeljno popodne na posebnim programima. Isto tako jedne nedjelje u mjesecu obilježava se "obiteljska nedjelja" kada se naglasak stavlja na obiteljska pitanja te uz nedjeljnu misu vežu neki posebni programi.

31 U tome se posebno zalagao dr. Mile Bogović.

na im je zadaća isticati značenje braka i njegovu ljudsku i kršćansku vrijednost pa je opravdano nadati se da dosižu postavljeni cilj: biti podrška bračnim drugovima u izgradnji njihova bračnog zajedništva i svjedoci kršćanskog bračnog života svojim bližnjima.”³²

3. Neke šanse Crkve - pogled u budućnost

Osamostaljenjem Hrvatske, nadolaskom slobode i demokracije otvorile su se velike šanse za novu a često i prvu evangelizaciju, koja se na najkvalitetniji način treba i može ostvarivati najprije u obitelji kao ‘školi čovječnosti’, nakon što je Crkva konačno izašla iz ‘sakristijskih okvira’. Valja reći da sve što Crkva čini u pastoralu, posebno navještajem, dijakonijom i dr., na direktan ili indirektan način pomaže dobru obitelji. Međutim, nužno je voditi računa o tzv. ciljanom obiteljskom pastoralu, odnosno pothvatima koji se izričitije usredotočuju na obitelj. U tom se smislu postavlja pitanje iskorištenih šansi u nekim važnim ‘areopazima’ suvremenoga svijeta. Spomenimo samo neke segmente.

a) U prvom redu Crkvi se otvorila mogućnost utjecaja na odgoj cjelovitog čovjeka putem vjeronauka u školi. Može se reći da je Crkva utrošila veliku energiju na pripremu vjeroučitelja, osobito laika, što se, uza sve nedostatke, pokazalo velikim duhovnim potencijalom, očito ne bez dalekosežnih utjecaja na mladu generaciju, u njezinu cjelovitom odgoju. Otvorile su se i nove mogućnosti susreta s obiteljima i poduzimanja nekih inicijativa, osobito u odnosu na one obitelji koje žive u distanci od Crkve.

b) Djelovanje putem medija odnosno obavijesnih sredstava očito je pomoglo širenju cjelovite istine o čovjeku i njegovu određenju, o poslanju Crkve i u odnosu na hrvatsku obitelj. Zacijelo je i u tom pravcu mnogo učinjeno.³³

c) Pokretanje angažmana laikata koji je u komunizmu bio skoro nemoguć, od osobnog svjedočenja do udruživanja u vidu izvrša-

32 Radovi iz Marijina Trsata sabrani su i objavljeni u knjizi E. HOŠKO, *U braku zajedno živjeti i vjerovati*, Rijeka-Preluk, 2001.

33 U listopadu 1990. (na Misijsku nedjelju) na Radiju Rijeci počinje se emitirati vjerska emisija “Katolički vidici” (M. Šimunović, urednik, A. Benvin i I. Devčić). Ta emisija posebnu pozornost posvećuje obiteljskoj tematici. Kasnije uredničku ulogu preuzima vlč. Anton Šuljić.

vanja posebnih zadataka u Crkvi i društvu. Obitelj se može izravnije uključivati u društvena događanja, posebno u odgoj i obrazovanje.

d) Slobodnije djelovanje Caritasa i otvaranje mogućnosti za razvijanje sebedarnih potencijala u ljudima, da se zalažu u ljubavi i solidarnosti za druge, osobito ugroženije i siromašnije obitelji.

e) Zaživljavanje tzv. svjetovne dimenzije poslanja Crkve od posebne je važnosti, također i na političkom planu. Temeljni je zadatak bio kako izići iz mentaliteta življenja vjere kao 'privatne stvari', a Crkve kao mjesta zadovoljenja vjerskih potreba, što je ostatak iz komunističkih vremena. Crkva je u bivšem sustavu imala velik kredibilitet, jer je bila svojevrsna oporba nepravdom sustavu. To ona mora biti na neki način i danas, osobito što se tiče jasnog etičkog i evanđeoskog kriterija za prosudbu političkih programa, načina vlasti, gospodarske politike i društvenog života uopće. Razumljiva je osjetljivost čovjeka na pravdu, odnosno nepravdu i bogaćenje malog broja ljudi. Crkva mora još očitije pokazati na Drugom vatican-skom koncilu naglašenu preferencijalnu brigu za ugrožene, počevši od stvaranja novog radnog morala i novog socijalno-etičkog odnosa prema privatnom vlasništvu. Možemo reći da Crkva na tom polju dosta čini, počevši od isticanja i tumačenja katoličkog socijalnog nauka. Međutim, problem je ako se na njegovim načelima ne stvara poseban konkretan program, to jest kada teško dolazi do operacionalizacije. Ostaje i dalje goruće *pitanje političkog angažmana* kršćana, koje nije nešto fakultativno. Kršćani imaju prilike uključiti se u sve društvene segmente, sve do vršenja vlasti i promoviranja humanijeg oblika demokracije, poštujući izvorna prava ljudske osobe i pravednost u socijalnim odnosima. U tom smislu treba izraziti zabrinutost zbog otklona velikog broja obitelji od društvenog i političkog angažmana na što su se ranije žalili da im je sve bilo nedostupno. Sada imaju šanse dati etički biljeg društvenoj transformaciji i novom ustroju društvenih institucija, ne bježeći u individualnu privatnost na liniji europskog procesa individualizma, u nezainteresiranosti za sudjelovanje evanđeoskim angažmanom u javnom životu. Propustiti tu šansu bio bi 'povijesni grijeh'. Upravo danas, kada se bježi bitka za pravu istinu o čovjeku, kada je na pomolu restauracija stranih

gledanja, sve do nihilizma ili barem relativizma, treba se više nego ikad zalagati za cjelovitu istinu o čovjeku i njegovoj transcendentnoj vrijednosti, dostojanstvu, slobodi, o solidarnosti u vidu nadilaženja svakojake socijalne bijede, sa smislom za zajedništvo i opće dobro, te supsidijarnosti kako bi sve institucije bile u službi ljudske osobe.

f) Od velike je važnosti veće *profiliranje Crkve kao zajednice Kristovih vjernika*, s jednakim dostojanstvom a u različitosti službi svih vjernika, nasuprot modelu Crkve isključivo kao institucije ili poistovječene s hijerarhijom. Izgleda da se gubi negdašnji stav mnogih obitelji 'osjećati i živjeti s Crkvom', u svijesti da smo 'svi Crkva'. Uza svu deklariranu otvorenost Crkve prema laikatu dobiva se dojam određenog distanciranja laika, osobito intelektualaca, jer se prostori sudjelovanja i suodlučivanja u Crkvi nisu dovoljno proširili. S druge strane, utjecaj konzumističkog društva, individualizma i indiferentizma pospješuje opću pasivnost i gubitak volje za angažmanom.

4. Važnost zaokreta u shvaćanju 'obitelji kao puta Crkve'

U cjelokupnom procesu osuvremenjenja pastoralna braka i obitelji od naročite je važnosti shvaćanje da je to danas pastoralni prioritet Crkve. Posebno je važno stimuliranje angažiranja obitelji kako se ne bi zatvorila i zanemarila uključivanje u život Crkve u konkretnoj župnoj zajednici i u društvu u cjelini. Teologija u Rijeci i dio pastoralnog klera poduzimali su značajne napore u tom pravcu i u novije vrijeme, ovisno i o poticajima koji su dolazili s viših razina. Velik poticaj u tom pravcu predstavlja *Pismo obiteljima* Ivana Pavla II. u povodu Godine obitelji 1994. Značajan je zaokret u naglasku na "Obitelji kao putu Crkve": «Među tim, brojnim putovima, obitelj je prvi i najvažniji put: zajedničarski, premda ostaje pojedinačni, jedinstven i neponovljiv, kao što je neponovljiv svaki čovjek; put kome ljudsko biće ne može izmaknuti.»³⁴ Obitelji se posvješćuje da joj je

34 *Pismo obiteljima* pape Ivana Pavla II. 1994. - Godina obitelji (2. veljače 1994.), IKA, Zagreb, 1994., str. 4.

Šteta je što se pastoralni djelatnici nisu dovoljno okoristili sadržajem ovoga pisma u svojim katehezama i homilijama, kao što je slučaj i s enciklikom "Familiaris consortio". Vrijeme je da se to ispravi.

zadatak biti u službi 'kulture života' nasuprot 'kulturi smrti', a to će moći postići samo u nesebičnom sebedarju. Teologija u Rijeci, dijelom izazvana i ovim pismom, posvećuje Teološko-pastoralni tjedan (20. do 22. lipnja 1994.) "Obitelji - izazovu za novu evangelizaciju". Dolazi do izražaja da je obitelj od Boga primila projekt ljubavi. On je sam stvara i razvija kao zajednicu ljubavi i života, obogaćujući je tolikim darovima i dajući joj misiju koju ima izvršiti u povijesti. Ali ona se danas uvjerava da je 'ogoljena', obilježena 'golotinjom' koja se može nazvati simbolom tolikih obiteljskih 'siromaštava', koje susreće na svome putu, ostajući ranjena. Radi se o 'antivrijednostima', s negativnim ili u najmanju ruku problematičnim stavovima. Neki europski stručnjaci uvode izraz tzv. demariage, što bi značilo destrukciju ili smrt bračnih poveznica. Ako i neće 'umrijeti', nešto se bitnoga mijenja.³⁵ Svakako, uzmiče onaj tip 'katoličke obitelji' kakvu smo imali u prošlosti. Činjenica je da se obitelj na neki način 'skriva' poput prvog čovjeka (Adama) jer ne odgovara Božjem planu.³⁶ Gdje si - apel je koji joj Bog upućuje, poziv da ponovno otkrije vlastitu 'istinu', onu koju je Stvoritelj utisnuo u njihovo biće (muškarca i žene) i u njihovu vezu ljubavi i života. Nije to samo poziv prijekora već da se ona ponovno pokaže pred Gospodinom, da ponovno u nadi i hrabrosti stekne povjerenje u samu sebe, da traži oprost i postigne spasenje, da može izvršiti svoje poslanje.

a) Zato je **zadatak odgovornijih da predoče nosive pastoralne modele** koji stimuliraju obitelj koja je u službi kućnog ognjišta, crkvene zajednice i društva, odnosno koja je u službi civilizacije ljubavi namjesto dominantne utilitarističke civilizacije. U istraživanjima obrisa sustava vrijednosti i religijskih orijentacija u deset postkomunističkih zemalja, pod naslovom "Postkomunistički horizonti", autori opravdano ukazuju na jedan proces koji se događa na crti "razgradnje čovjeka kao osobe",³⁷ a radi se o pogrješnom shvaćanju

35 Tako npr. u nekim dijelovima Engleske, osobito u nekim obiteljskim prijeporima ne pita se 'tko ti je muž', već 'tko ti je partner', a za djecu ne 'tko ti je otac/roditelj', već 'tko ti je skrbnik'? Može li se 'sutra' ovaj fenomen pojaviti i na hrvatskim prostorima?

36 Znakovito je u tom smislu pastoralno pismo milanskog nadbiskupa D. kard. Tettamanzija, objavljeno u knjizi: *Famiglia, dove sei? Le povertà d'oggi sfidano la famiglia e la comunità cristiana*, Portalupi Editore, Casale Monferrato, 2002.

37 Usp. P. ARAČIĆ - G. ČRPIĆ - K. NIKODEM, *Postkomunistički horizonti. Obrisi sustava vrijednosti i religijskih orijentacija u deset komunističkih zemalja*, Teologija u Đakovu, Đakovo, 2003., str. 159.

i življenju procesa individualizacije, koji na crti relativizma usko shvaća poimanje života, s naglaskom na autonomiji pojedinca čiji vrijednosni sustav sve manje ovisi o tradiciji i društvenim (i crkvenim) institucijama, a želi razvijati vlastiti sustav vrijednosti i normi, u prvom redu oslobođen utjecaja religije. Taj autonomni samodostatni pojedinac u isto je vrijeme mnogočim ‘zarobljen’ i najveća je umjetnost odgoja i pastoralala u cjelini pokazati mu ‘od koga je zarobljen i tko to njime vlada’.

Ne možemo se više tješiti činjenicom da je “Crkva u Hrvatskoj veliki moralni autoritet” već ta Crkva mora nešto učiniti u ovoj novoj situaciji koja ‘razbija’ srž njezina poslanja, a to je vođenje ljudi prema zajedništvu i ostvarenju prema Božjemu nacrtu. S druge strane, prema nekim istraživanjima u nas je do izražaja ipak došla ne tako pesimistična slika hrvatske obitelji, kako se obično misli i piše. Naime, dok se ne smije smetnuti s uma rašireni permisivizam, hedonizam i relativiziranje temeljnih vrijednosti, što lako dovodi do obeshrabrenja, ipak istraživanja i analize ‘morfogeneze’ hrvatske obitelji, u usporedbi s onom europskom, govore u prilog da je u suvremenom pastoralu potrebno polaziti prije svega od onoga što se u suvremenoj hrvatskoj obitelji pokazuje pozitivnim, od onoga što je na cijeni, ne zanemarujući dakako ni određene tzv. patološke pojave. Razumljivo je da je od posebnog značenja oživotvoriti novija shvaćanja Crkve o cjelovitijem pastoralu braka i obitelji u adekvatnim odnosno primjerenijim pastoralnim strukturama.³⁸

b) Investiranje u obiteljske vrjednote. Ako je činjenica da veći postotak ispitanika visoko cijeni vrjednote vjernosti, posebice međusobnog poštivanja i uvažavanja, razumijevanja i tolerancije te ako teološka refleksija, vjerna događaju Utjelovljenja Sina Božjega, ne može ne istaknuti važnost činjenice da Bog želi susret s čovjekom upravo u njegovu životu, u njegovoj ljudskosti, onda djelovanje Crkve nužno mora biti na liniji dinamiziranja istinskih ljudskih vr-

38 Budući da je u ovom radu više naglasak na ‘povijesnom pogledu’ što se tiče pastoralala braka i obitelji u Rijeci, ne donose se svi parametri koji su danas poželjni. O tome vidi ostale radove autora: M. ŠIMUNOVIĆ, Obitelj u središtu pastoralala i kateheze. Opcija za promicanje pozitivnih tendencija i odgojne uloge obitelji, u: Riječki teološki časopis, 12(2004.) 2, str. 435-454.; Isti, Nova evangelizacija i kateheza braka i obitelji. Premišljanje klasičnih i pokretanje novih modela obiteljskog pastoralala, u: Bogoslovska smotra, LXXV (2005.) 1, str. 229-272.

jednota, čime se predstavlja kao 'stručnjak u ljudskosti'. Pastoralni je teolog pozvan pokazati kako te ljudske vrijednosti ustvari izvor imaju u kršćanstvu, bez obzira na to što su se tijekom vremena od njega emancipirale. U procesu 'spašavanja ljudskoga' koje je u opasnosti, *humanum* je potrebno obogaćivati evanđeoskim kvascem i svjetlom, kako bi se ga utemeljilo u Bogu. Upravo tu, usred dezorijentacije i pomanjkanja sinteze, relativiziranja svega, 'slabe misli' i prenaplašenog subjektivizma, Crkva u svom pastoralu ima izuzetnu šansu. Sve ukazuje na potrebu modela većega investiranja u uočene vrijednote braka u Hrvatskoj,³⁹ odnosno razvijanja mehanizama za dinamiziranje vrjednota do kojih hrvatska obitelj drži. U protivnom, lako se ponovno može dogoditi raskorak između proklamiranih načela i ostvarenja, što lako dovodi do novih frustracija. Na toj je crti od posebne važnosti dinamiziranje priježenidbenog i posliježenidbenog pastorala, osobito mlađih bračnih parova. Od osobito se značenja ukazuje potreba asistencije obiteljima s većim teškoćama odnosno krizama (nesloga, neimaština, alkohol, droga i dr.) putem obiteljskih savjetovališta i sl.

c) **Obitelj protagonist pastoralnog planiranja.** To pretpostavlja i nov oblik pastorala u kojem se obitelj 'stavlja u igru', odnosno da ne očekuje kako će drugi izvršiti ono što je ona sama pozvana učiniti. Na toj je crti i pozitivno razmišljanje koje teži pospješivanju prijelaza od obitelji 'pasivnog objekta' k obitelji '*aktivnom subjektu*'. To znači da će se ljudi angažirati ako vide da se njima ozbiljno pristupa, ako njihova pitanja dolaze u obzir, ako im se dopušta i odlučivanje, da snose odgovornost. Drugim riječima, od presudnog je značenja kako obitelji pomoći postati protagonistom svoga rasta i svoje sreće, u što spada i razvijanje kritičkog odnosa prema nekim suvremenim ponudama. Obitelj treba imati izvanjske podupiratelje, to jest društvo i vjerničku zajednicu. Ova potonja pozvana je razmišljati o nekim novim strukturama asistencije suvremenoj obitelji da što autentičnije živi vrjednote. Štoviše, bez te pomoći obitelj lako završava u izolaciji i distanci, odnosno bez mogućnosti pravog obogaćivanja u zajedništvu, osobito onom crkvenom odnosno župnom. Činjenica je da je stvaranje živih župnih zajednica osnovni preduvjet

39 Usp. J. BALOBAN, Crkvenost i obitelj pred izazovima, KS, Zagreb, 2004., str. 211-232.

za 'spašavanje obitelji'. Naime, u društvu obilježenom krhkim odnosima, konzumizmom i visokom konfliktnošću, podijeljenošću (osobito na bogate i siromašne), nužno je pokazati alternativne mogućnosti ljudskog zajedničarenja, odnosno građenja trajnih i intenzivnih odnosa među ljudima u bratsko-sestrinskim zajednicama, koje se ne temelje na interesima nego na recipročnom prihvaćanju, poštivanju i praštanju te nastojanju oko mira i pomirenja.

d) Obiteljske zajednice i novi tip animatora/komunikatora.

Izlaz se uz ostalo vidi, što je već svećenicima naglasio Drugi vatikanski sabor, i u okupljanju "u prijateljske zajednice u svrhu međusobnog potpomaganja da bi u životu, koji je često težak, mogli lakše i potpunije kršćanski djelovati."⁴⁰ A isti će Koncil reći da su svećenici dužni steći nužno poznavanje obiteljske problematike, promicati poziv supruga u njihovu bračnom i obiteljskom životu različitim pastoralnim sredstvima, propovijedanjem riječi Božje, liturgijom i drugim duhovnim pomagalima, pomagati im u teškoćama i jačati ih u ljubavi kako bi se stvorile obitelji koje uistinu zrače.⁴¹ Inicijativa već počinje zaživljavati u nekim sredinama. Potrebno je ozbiljno premišljanje jer se ona mora preseliti iz župnih struktura i prostora u obitelj, u nebudere, u krutu svakidašnjicu, tamo gdje se život odvija. Za to su potrebni osposobljeni animatori, kako svećenici tako i vjernici laici. Oni se moraju znati odreći monološkog i moralizatorskog pristupa te usvajati empatičku dimenziju koja osposobljava za susrete u kojima se 'osjeća bilo' suvremenoga osobito obiteljskoga čovjeka, ne 's visoka' već unutar životne stvarnosti.

e) Nužan novi odnos Teologije kao visokoznanstvene crkvene ustanove i pastve. U situaciji svojevrsnog udaljavanja teorije i prakse, odnosno pomanjkanja sluha za teološka promišljanja u vidu drugačijega pastoralna osobito u gradskoj sredini, nužno je premišljanje dijaloga odnosno suodnosa teorije i prakse, teologije i 'terena'. Ranije je bilo zanimljivih pokušaja suradnje stručnjaka i praktičara. Međutim činjenica je da u Rijeci dobre pastoralne inicijative nisu zaživjele jer ponekad nije bilo dovoljno 'sluha' za osnovno suradničko planiranje i djelovanje. Potrebna je smišljenija edukacija klera i laika

40 Presbyterorum ordinis, str. 6.

41 Gaudium et spes, str. 2.

za djelovanje u gradu. Možda će nekome pretjerano zvučati ako se kaže da je rijetko koja sredina kao Rijeka imala 'hrabrih pastoralnih inicijativa', barem sedamdesetih i osamdesetih godina, ali isto su tako u rijetko kojoj sredini mnoge inicijative brzo doživjele neuspjeh jer nije bilo dovoljno podrške da zažive 'na dužu stazu'. Zašto se to događa, valjat će istražiti.

Očito opravdanje više ne mogu biti burna riječka prošlost, česte promjene biskupijskoga ustrojstva, nehomogenost pučanstva i klera, pomanjkanje klera osobito iz ovih područja, sekularizacija i dr. Zacijelo će trebati analizirati stanje u pastoralnom kleru, odnosno zašto je u određenom trenutku nedostajala jača volja za koncilске iskorake u pastvi, konkretno i u pastoralu obitelji. Ako je to slučaj s dijelom starijega klera koji je završio klasičnu i na promjene na neki način otpornu teologiju, postavlja se pitanje zašto se to događalo i događa u dijelu klera srednjih i mlađih godina?⁴² Zanimljiva je činjenica da se kasnih devedesetih godina počeo događati tihi razlaz Teologije, odnosno novijih teoloških promišljanja i prakse, što je pogodovalo nekim novim procesima. U nekim se događanjima, pa čak i kod klera koji je u posljednje vrijeme završio teološki studij, počinju primjećivati naznake 'pučke teologije' koja pogoduje procesu restauracije, odnosno 'povratka na staro', ili s druge strane narcisoidnom povlačenju od svijeta i uvlačenju pojedinca i skupine u svijet vlastitog duhovnog doživljavanja, što se događa u nekim duhovnim pokretima, uz uzdizanje vlastitog iskustva na pijedestal općega kriterija u pastoralu, u čemu i projekt "Vjera i moral u Hrvatskoj" vidi posebnu opasnost.⁴³

Zaključak

Analizirajući povijesne i kulturološke uvjetovanosti, naglašenu heterogenost u sastavu stanovništva, pomanjkanje jače pastoralne tradicije u prošlosti može se zaključiti da je Crkva u Rijeci, na

42 Dio svećeničkih kandidata i svećenika primljen je naknadno u biskupiju, ovisno o tome kakav je teološki studij završio, i nije se dovoljno pastoralno inkulturirao u riječku specifičnu okolinu, pa je i nesvjesno kočio zaživljavanje novih ideja i pothvata.

43 Gordan ČRPIĆ - S. KUŠAR; Neki aspekti religioznosti u Hrvatskoj, u: Bogoslovska smotra, LXVIII(1998.) 4, str. 560.

poseban način sedamdesetih i osamdesetih godina prošloga stojeća, učinila značajne napore u 'spašavanju obitelji'. Budućnost pastoralala obitelji zacijelo je u vrjednovanju tih negdašnjih pokoncilskih iskustava kooperativnog odnosno sinodalnog promišljanja svećenika, redovnika, redovnica i laika, danas u novim uvjetima, u okviru posebnih centara (klubova) o promjenama koje se događaju i o pravcima djelovanja, svakako ne više na crti tzv. stadnog odnosno masovnog pastoralala, u kojem se često 'gubi' osoba, konkretno i pojedina obitelj sa svim njezinim pitanjima i problemima. U protivnom, sve makar i hvalevrijedne inicijative bit će 'na kratku stazu' i 'kratkoga daha'. Valja se okrenuti budućnosti i najprije poraditi na jačanju suodgovornog zajedništva u mislima i djelima na razini klera i laika. Zacijelo bi bilo zanimljivo istražiti koji je doprinos i na riječkom području pastoralala braka i obitelji pružio na početku trećega tisućljeća, odnosno kakvu je recepciju doživio dokument HBK "Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj."⁴⁴

44 HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj, KS, Zagreb, 2002.

PAST, PRESENT AND FUTURE OF PASTORAL IN FAMILY IN RIJEKA REGION

Conditions and characteristics from the fifties till the nineties of the last century

Summary:

Throughout its troubled history, the families of Rijeka have been exposed to numerous political and cultural changes that have significantly endangered their Christian identity. The result of the analysis of historical and cultural conditions, including very heterogeneous society after the Second World War, lack of own clergy, and stronger pastoral traditions in the past, leads to a conclusion that the Church really focused their efforts on the family pastoral during the seventies and eighties of the last century, that is in advocating the truth on family, which has become prominent since the Second Vatican Council, and thus towards the “salvation of family”. Based on this analysis, we can conclude that the future of pastoral in family obviously depends on the valuation of these bygone post-council experiences of co-operative and synodical thoughts of priests, religious brothers and sisters, and laity in search of more suitable pastoral models that support families and their roles within the Church and society.

Key words: pastoral in family, pastoral models, family values, communism, High Theological Seminary